

Yeni Anayasada Din ve Vicdan Özgürlüğünün Düzenlenmesi

Bilal Sambur

Doç. Dr. | Liberal Düşünce Topluluğu, Din ve Hürriyet Araştırmaları Merkezi Direktörü

liberal düşünce, Yıl 17, Sayı 66, Bahar 2012, s. 93-102

Giriş

Türkiye, 1876 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun ilanından beri anayasa sorunuyla meşgul olmaktadır. Cumhuriyet döneminde 1924, 1961 ve 1982 tarihli olmak üzere üç anayasa yapılmıştır. Ancak Cumhuriyet döneminde niceliksel olarak anayasa yapılması konusunda başarılı olunmasına rağmen, bu anayasalarda birey hak ve özgürlüklerini devlet gücüne karşı korumak ve devlet gücünü sınırlamak konusunda başarısız olunmuştur. Ortada nicel bir başarı, nitel bir başarısızlık vardır. 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları'nda insan temel hak ve özgürlüklerine devletin müdahale edebileceği, bunları sınırlayabileceği hatta ortadan kaldıracabileceği alanlar olarak bakılmıştır. Devletin temel hak ve özgürlüklere müdahale etme ve ortadan kaldırma ayrıcalığına sahip olması, devlet-toplum, devlet-birey, sivil-asker ve din-devlet arası ilişkilerin hep çatışmalı ve gerilimli olmasına neden olmuştur. Din-devlet ilişkilerinin bir gerilimler ve çatışmalar alanı olmasının nedeni, bu ilişkinin sahici anlamda din ve vicdan özgürlüğü çerçevesinde ele alınmamış olmasıdır.

1982 Anayasası'nın 24. Maddesi'nde din ve vicdan özgürlüğü şu şekilde düzenlenmiştir: "Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.¹⁴ Madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dinî ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz. Din ve ahlâk eğitimi ve öğretimi Devletin gözetim ve deneti-

mi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır. Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.” Bu madde nominal olarak din ve vicdan özgürlüğünü ifade etmesine rağmen, sahici anlamda din ve vicdan özgürlüğünü anayasal güvenceye kavuşturmamaktadır.

Yeni bir anayasanın yapılması konusunda köklü bir sosyal talep ve ihtiyaç vardır. Kürt Meselesi, Alevî Sorunu ve din özgürlüğü sorunları yeni anayasa yapımını âcil hâle getirmektedir. Resmî ideolojinin dar, sığ ve lokal çerçevesinin hâkim olduğu 1982 Anayasası, evrensel nitelikteki insan hak ve özgürlüklerini önemsizleştirmiştir. Yeni anayasa insan onuruna dayanmalı, insan hak ve özgürlüklerini güvence altına almalı, çoğulculuğu, hukuku ve özgürlüğü içselleştirmelidir. Yeni anayasanın sahici anlamda yeni, sivil ve demokratik niteliğe sahip olabilmesi için din ve vicdan özgürlüğünün sahici anlamda sivil, çoğulcu ve özgürlükçü bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Resmî ideolojinin din ve vicdan özgürlüğü konusundaki klişeleri yeni anayasada yer almamalıdır. İnançların muhtevasına ve formuna müdahale etme yolunu açan hiçbir düzenleme yapılmamalı, dinî vecibelerin ifası keyfî gerekçelerle engellenmemeli, din ve inançlar arasında ayırıcılık yapılmamalıdır. Din ve vicdan özgürlüğünün bir grubun imtiyazı değil, bütün insanların hakkı olduğunu benimseyen bir yaklaşımla, ilkeli ve tutarlı bir din ve vicdan özgürlüğü anlayışı anayasada yer almalıdır.

Din ve Vicdan Özgürlüğünün Kapsamı

Din ve vicdan özgürlüğü, bireyin dinî hayatını dış müdahalelere kapalı hâle getirmektedir. Başkalarına zarar verilmediği sürece bireyler ve gruplar, istedikleri şekilde inançlarının gereklerini yerine getirebilirler. Her insan, kendisi için uygun gördüğü veya görmediği bir dine veya inanca inanma veya inanmama hürriyetine sahiptir. İnanmak kadar inanmamak da din ve vicdan özgürlüğünün bir parçasıdır. Din ve vicdan hürriyeti, herhangi bir dine sahip olma veya olmama, dinî olan bir davranışı yapmaya zorlanmama, sahip olduğu inancı açıklamama hak ve hürriyetini kapsamaktadır. Birey, dinî inancını açıklamaya zorlanamaz. İnsanın bütün hayatını inandığı öğretiye göre ayarlaması ve inancına göre hareket etmesi din hürriyetinin ayrılmaz bir parçasıdır. Birey, istediği kişiyle evlenebilir ve çocuklarına istediği din eğitimini verebilir.

Din ve inanca dayalı kılık ve kıyafet her bakımdan bir hak olarak tanınmalı ve hayatın her safhasında serbest olmalıdır. Kamu görevlileri ve öğrenciler için kılık-kıyafet uygulamaları, inançların gereğini yerine getirmeye engel olmayacak şekilde düzenlenmelidir. Dinî inanç, ibadet, yaşam tarzı ve kılık-kıyafetinden dolayı hiç kimse eğitim-öğretim hakkı dâhil hiçbir temel ve hak özgürlükten mahrum edilemez. Kamu hizmetlerinde çalışanlar, din ve vicdan özgürlüğünden yararlanabilirler. Bu noktada hiç kimse, dinî veya dünyevî bir görüşe sahip olduğu için veya olmadığı gerekçesiyle kamu hizmetlerinden dışlanamazlar. İnsanların inanç ve değer tercihleri, hiçbir şekilde onları kamu hizmetleri alanında dezavantajlı hâle getirmemelidir.

İnsanlar, inançlarının gereği olan kıyafetleri giyebilirler, saç ve sakallarını dinî gerekçelerle bırakabilirler, yurt içinde ve dışında dinî amaçlarla seyahat edebilirler, dinî gayeleri gerçekleştirmek için yardım toplayabilir ve bağışta bulunabilirler, dinî vecibeleri topluca ifa edebilmek için birliktelikler meydana getirebilirler. Vakıf veya insanî amaçlarla kurumlar kurabilir ve bunları işletebilirler. Bireylerden ve kurumlardan, gönüllü malî yardım isteyebilir ve alabilirler. Dindar kişi ve gruplar, ulusal ve uluslararası düzeyde ilişkiler kurabilir, geliştirebilir ve devam ettirebilirler.

İbadet etme ve toplanma amacıyla dinî mekânlar oluşturabilirler ve onları kullanabilirler. Kişiler, dinî inançlarına uygun kılık-kıyafetleri kendileri belirlemelidirler ve dinî kılık-kıyafetlerinden dolayı hiçbir şekilde temel hak ve özgürlükleri kısıtlanmamalıdır. Kişiler, istedikleri dinî araç ve gereçleri yapabilir, alabilir ve kullanabilirler. Bireyler ve gruplar, kendi din adamlarını yetiştirme, atama veya seçme hakkına sahip olmalıdırlar. Her birey, dinî, mezhebi veya inancı doğrultusunda eğitim alma ve verme hakkına sahip olmalıdır. Bireyler ve gruplar, uygun gördükleri yerlerde ve zamanlarda din eğitimi yapabilmelidir.

İnsanlar, dinî gün, bayram ve törenlerde kendi inançlarına uygun bir şekilde hareket edebilmelidirler. İbadetle ilgili her türlü davranış, dinî gelenek, görenek ve alışkanlıklar, dinî ayinler, kutsal törenler ve yürüyüşler, çan çalmak ve ezanın okunması gibi dinî uygulamalar, dinî doktrinin ve teolojinin oluşturulması, dinî eğitim, misyonerlik, tebliğ ve propaganda faaliyetleri, dinî tatil günlerinde çalışmama, din değiştirme, dinî fikir ve inançları eleştirme din ve vicdan özgürlüğünün kapsamı dâhilindedir. Dinî içerikli düşünce ve fikirlerin ifade edilmesi, propagandasının yapılması ve örgütlenmesi düşünce ve ifade özgürlüğünün bir parçasıdır. Din ve vicdan özgürlüğünün kapsamı maksimum düzeyde geniş tutulmalıdır.

Din ve Vicdan Özgürlüğünün Kısıtlanması

Din ve vicdan özgürlüğü, insan onurundan kaynaklanan doğal bir haktır. Anayasal güvence altına alınması gereken din ve vicdan özgürlüğü, devleti bağlayan ve sınırlayan bir özgürlüktür. Devlet, bireyleri ve grupları dinî temelde cezalandıramaz, ayırmacılık yapamaz ve bir inancı zorla insanlara benimsetemez. Dini ve inancından dolayı hiç kimse ayırmacılığa maruz kalmamalıdır. Din ve vicdan özgürlüğünün kısıtlanması yerine anayasal güvence altına alınması asıl olmalıdır.

Dinî inanç ve emirlerin uygulanmasını dolaylı olarak etkileyen müdahaleler ile dinî davranışın ve inancın doğrudan yasaklanması arasında fark vardır. 1982 Anayasası, direkt olarak dinî inanç ve davranışı yasaklama yoluna gitmemektedir. 1982 Anayasası'nın 24. Maddesi'nde devlet, bireye ne yapabileceğinden ve devletten neyi talep edebileceğinden ziyade, ne yapamayacağını ve neyi talep edemeyeceğini söylemektedir.

1982 Anayasası'nın 24. Maddesi din ve vicdan özgürlüğünü güvence altına almaktan ziyade bu özgürlüğü ortadan kaldırmayı amaçlayan bir maddedir. 24. Madde'de "14. maddeye aykırı olmamak şartıyla ibadet, dinî ayin ve törenler serbesttir denilmektedir." Din ve vicdan özgürlüğünü toptan kaldırmanın gerekçesi olarak kullanılan "Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılması" başlıklı 14. Madde şu şekildedir: "Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz. Anayasa hükümlerinden hiçbirisi, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz. Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir." Bu madde, fiilen bütün temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmanın yolunu açtığı gibi, din ve vicdan özgürlüğüne de keyfi olarak müdahale etmeye güçlü bir zemin hazırlamaktadır. Din ve vicdan özgürlüğü, 14. Madde'deki gerekçelerle kısıtlanamaz. Din ve vicdan özgürlüğü başta olmak üzere bütün bireysel özgürlükleri, "Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanıldığı" gerekçesiyle ortadan kaldıran 14. Madde anayasadan komple çıkarılmalıdır.

24. Madde, dinî duyguları ekonomik veya siyasî amaçlar uğruna istismar etme adına din ve vicdan özgürlüğüne müdahaleyi meşrulaştırmaktadır. 24. Madde'de şöyle yazmaktadır: "Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasî

veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.” Ancak, din istismarı gibi tanımı, içeriği ve sınırları belli olmayan bir gerekçeyle din ve vicdan özgürlüğüne hiçbir şekilde müdahale edilemez. Din istismarı kavramı, hukukî değil etik bir kavramdır. Etik nitelikli din istismarı problemi, din ve vicdan hürriyetini kısıtlamanın gerekçesi olamaz.

Anayasada hiçbir temel hak ve özgürlük için bir kısıtlama ifade edilmemelidir. Çünkü anayasada amaç, bireyin özgürlüğünü kısıtlamak değil, devlet gücünün sınırlanmasıdır. Ceza ve usul kanunlarında kamu düzeni, genel sağlık ve zarar prensibi gibi gerekçeler temelinde dinî davranışın kriminal (suç teşkil eden) bir davranışa dönüşmesi hâlinde uygulanacak kısıtlamalar ve cezalar ifade edilmektedir. Anayasada sadece din ve vicdan özgürlüğü ifade edilmelidir. Din ve vicdan özgürlüğünün kısıtlanmasına dair hiçbir hüküm olmamalıdır. Din ve vicdan özgürlüğü ihlallerinin ciddi bir anayasal denetimden geçeceğine vurgu yapılmalıdır. Dindar bireyler ve gruplar, Anayasa Mahkemesi'ne din ve inanç özgürlükleriyle ilgili şikâyette bulunabilmelidirler. Anayasada din ve vicdan özgürlüğü, bu temel özgürlüğü güvence altına alacak şekilde ifade edilmelidir.

Din Eğitimi ve Öğretimi

Din eğitimi ve öğretimi, din ve vicdan özgürlüğünün olmazsa olmazıdır. İnsanlar, benimsedikleri din ve inançların eğitimini vermek, teolojisini oluşturmak, din adamlarını yetiştirmek, din kitaplarını basmak ve inançlarının propagandasını yapma hakkına sahiptirler. İnanan insanlar, istedikleri şekilde din eğitimi ve öğretimi alabilmelidirler. Devlet, din eğitimi ve öğretiminde aktör değildir. Din eğitimi ve öğretiminin devlet tekelinden çıkartılarak özelleştirilmesi ve sivilleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda eğitimde devlet tekeli kuran Tevhid-i Tedrisat Yasası'nın eğitimde çoğulculuğa imkân verecek şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Yani günümüzde tevhid-i tedrisat yerine 'kesret-i tedrisat' asıl olmalıdır. Dindar toplumsal gruplar, teolojilerini öğrettikleri okullar kurabilmeli, din adamlarını yetiştirebilmeli ve eğitim-öğretim faaliyeti yürütebilmelidirler. Toplumda çoğunluk oluşturmayan din ve mezhep mensupları, çocuklarının gidebileceği okullar açabilmelidirler. Devlet, hiçbir şekilde din eğitimi ve öğretimi veren bir taraf olmamalıdır.

Şu anda, din dersleri anayasal bir gereklilik çerçevesinde zorunlu olarak verilmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, anayasal bir zorunluluk

olmaktan çıkarılmalıdır. Devlete bağlı okullarda, din dersi müfredatın bir parçası olmaktan çıkarılmalı ve eğitimin hiçbir kademesinde zorunlu olarak yer almamalıdır. Çocuklarına din dersi vermek isteyen veliler, bu ihtiyaçlarını sivil vasıtalarla karşılayabilmelidir. Anne-babalar çocuklarına dinî eğitim aldırma veya aldırmama konusunda özgürdür. Din eğitimi ve öğretimi, hiçbir şekilde devlet tarafından zorunlu bir şekilde verilmemelidir. Bu bağlamda çocuklara din eğitimi verilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Sivil din eğitiminin önünde hiçbir engel olmamalıdır. Dinî eğitim veren özel okulların açılmasına imkân tanınmalıdır.

Devletin Tarafsızlığı ve Laiklik Prensibi

1982 Anayasası'nda resmî ideolojiye, laikliğe, din ve vicdan özgürlüğüne birlikte yer verilmiştir. Devletin hem bir resmî ideolojisinin olduğu, hem devletin dini yönettiği bir metinde din ve vicdan özgürlüğünün vurgulanması büyük bir çelişkidir. Tanımlanan laiklik, devleti bütün din, inanç ve ideoloji mensupları karşısında tarafsız yapmamıştır. Anayasadaki laiklik prensibinin din ve vicdan özgürlüğüyle ve devletin tarafsızlığıyla hiçbir ilişkisi olmayıp, dinî açıdan homojen bir ulus yaratmak isteyen resmî ideolojinin merkezî ilkesi olarak yer almıştır. Laikliği ve resmî ideolojiyi koruma ve kollama mantığı içinde yazılan anayasa, devleti toplumdaki ve dinden korumayı amaçlamaktadır. Otoriter laisizm, dini toplumsal alandan kovup bireyin iç dünyasına hapsedmektedir. Bu laiklik, devlete din ve vicdan özgürlüğüne her an müdahale etme hak ve imtiyazı vermiştir. Devlet, kendisine yapılabilecek dinsel temelli müdahaleleri yasaklarken, devletin dine sınırsız bir şekilde müdahale etmesinin önü açılmıştır. Türkiye'de laiklik, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak tarif edilmektedir. Ancak Türkiye uygulamasında, din devletten ayrı olmasına rağmen devlet dinden ayrı değildir. Türkiye'de laiklik, devletin dini yönetmesi, kontrol ve idare etmesidir.

Resmî ideoloji çerçevesindeki laiklik ilkesi ile, devlet dinî inanca müdahale etmeme kuralını çiğnemiştir. Oysa din, devletin her an kontrol altında tutması gereken bir alan değildir. Devlet, insan ve topluma güvenmediği için inanç, ibadet ve ahlâk alanını kontrol altında tutmak istemektedir. Resmî ideoloji anayasadır. Tek tipleştiren ve ötekileştiren; milliyetçilik ve pozitivist toplum projesi olarak laiklik başta olmak üzere, resmî ideoloji anayasasının kendisi olmaktan çıkarılmalıdır. Türkiye'nin sahici anlamda özgürlükçü, çoğulcu ve demokratik bir ülke olmasının önündeki derin engel, resmî ideolojinin devletin ve anayasasının kendisi olmasıdır.

Anayasada yer alan laiklik ilkesi, devleti tarafsız hâle getirmemiştir. Devlet, resmî ideoloji ve laiklik anlayışı sınırları çerçevesinde Sünnî İslâm inan-

cını fiilî resmî inanç olarak benimsemiştir. Laisizmle bağdaşmayan din ve vicdan özgürlüğü ilkesine göre devlet, inanç ve din tanımlayamaz, nerenin ibadethane olup olmayacağına karar veremez. Teoloji yapmak devletin görevi değildir, çünkü devlet teolog değildir. Devlet bütün din, inanç ve ideolojiler karşısında nötr yani tarafsız olmak zorundadır. *Devletin, dini olmadığı gibi, ideolojisi de olmamalıdır.*

Kimsenin temel hak ve hürriyetlerine din ve ideoloji temelli müdahale edilemez. Devlet, ulusal bir din ihdas edemez. Devlet, herhangi bir dinin kurumsallaşması için sponsorluk yapamaz, finansal destekte bulunamaz ve dinsel etkinliklere devlet aktif olarak katılamaz. Devlet, dine destek veya köstek anlamına gelebilecek politikalarından ve uygulamalardan kaçınmalıdır. Devlet, dinsel tartışmalarda taraf olmamalıdır. Herhangi belirli bir dinsel kurum içinde ayrılıklar çıktığında ya da belirli mezhepler karşı karşıya geldiğinde devlet yan tutmamalıdır.

Cumhurbaşkanı ve milletvekilleri hiçbir yemin metnine bağlı olmadan direkt olarak göreve başlamalıdır. Resmî ideolojiye bağlılığı yeminleştirmek, din ve vicdan özgürlüğüyle bağdaşmamaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)

Türkiye’de laiklik, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması şeklinde tanımlanmasına rağmen din ve devlet işleri birbirinden ayrılmamış, devlet dini kontrol altına almıştır. Devletin din yönetimini sağlayan bürokratik kurum Diyanet İşleri Başkanlığı’dır. Anayasanın 136. Maddesi’nde anayasal bir kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan şu şekilde söz edilmektedir: “Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasî görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.” Dini kontrol ve yönetmekle görevli Diyanet İşleri Başkanlığı’nın varlığı, din ve vicdan özgürlüğünün tamamen ihlâli anlamına gelmektedir. DİB sayesinde din-devlet ayrılığı sağlanamadığı gibi, devletin tarafsızlığı da ortadan kaldırılmaktadır. Devletin bürokratik bir kurumu olarak resmî sınırlar içinde belirli bir din anlayışını yayan ve uygulayan Diyanet’in farklı din ve mezheplere eşit davranması mümkün değildir. Alevîler, Diyanet İşleri Başkanlığı kurumundan çok şikâyet etmekte ve bu kurumun varlığından dolayı büyük haksızlıklara ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Alevîler, Diyanet İşleri Başkanlığı’na çoğunluğun azınlığa tahakkümünü temsil eden bir kurum olarak bakmaktadır.

DİB, toplumun ve bireyin dinî hayatını kendilerinin belirleme hakkını ortadan kaldırmıştır. Devlet, dinî hayatı belirleme hakkını bireyden alıp DİB'e vermiştir. Bireyin kendisi için uygun ve doğru dini seçip yaşayamayacağından hareket eden devlet, toplumu dinî konularda aydınlatma ve millî bütünlüğü sağlama görevini Diyanet'e vermiştir. Devlet, dini maksimum düzeyde bürokratikleştirmiştir. Dine, devletin eli her an değerken, toplum dinî hayattan dışlanmıştır. Devlet, dine ve topluma, sürekli kontrol altında tutulması gerekenler olarak bakmaktadır.

Dinle ilgili hiçbir bürokratik kurum, anayasada yer almamalıdır. Devlet, dini kontrol etmemelidir. Din ve inançla ilgili her türlü iş sivil şahıslara ve topluma bırakılmalıdır. Devlet din işleriyle meşgul olmamalıdır. Birey ve toplumun, din işlerini kendilerinin yapması din ve vicdan özgürlüğünün olmazsa olmazıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı, dinî hayatı devletin vesayetine koymakta ve devletin tarafsızlığını ortadan kaldırmaktadır. DİB'in anayasadan çıkarılması Türkiye'de anayasal kurumlar eliyle uygulanan vesayet sisteminin dinî ayağının ortadan kaldırılması için de çok önemlidir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın anayasadan çıkarılması, din üzerindeki devlet müdahalesinin kaldırılması ve din görevlilerinin devlet memuru olmaktan çıkarılıp sivil kaaat önderleri hâline gelmesi yolunda önemli bir adım olacaktır. Yeni anayasa, dinî hayatı sivilleştirilmenin önünü açmalıdır.

Dinî Hayatın Sivilleşmesi

Türkiye'de tarikatlar ve cemaatlerin bir tüzel kişiliği bulunmamaktadır. Tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. Anayasanın "İnkılâp Kanunlarının Korunması" başlığını taşıyan 174. Maddesi, din ve vicdan özgürlüğüne aykırıdır. 174. Madde şu şekildedir:

"Madde 174 – Anayasanın hiçbir hükmü, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyeti'nin laiklik niteliğini koruma amacını güden, aşağıda gösterilen inkılâp kanunlarının, Anayasanın halkoyu ile kabul edildiği tarihte yürürlükte bulunan hükümlerinin, Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılabilir ve yorumlanamaz:

1. 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu;
2. 25 Teşrinisani 1341 tarihli ve 671 sayılı Şapka İktisası Hakkında Kanun;
3. 30 Teşrinisani 1341 tarihli ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlğasına Dair Kanun;

4. 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanun-u Medenisi'yle kabul edilen, evlenme akdinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medenî nikah esası ile aynı kanununun 110 uncu maddesi hükmü;

5. 20 Mayıs 1928 tarihli ve 1288 sayılı Beynelmillel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun;

6. 1 Teşrinisani 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki hakkında Kanun;

7. 26 Teşrinisani 1934 tarihli ve 2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına dair Kanun;

8. 3 Kanunuevvel 1934 tarihli ve 2596 sayılı Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun.”

174. Madde açık bir şekilde devletin kuruluş yıllarında yürürlüğe konulan kanunları, Anayasanın üstüne çıkarmaktadır. 174. Madde, Alevî ve Sünnî tarikatların ayin veritüellerini yasaklamakta, cemevi ve dergâh gibi ibadet yerlerini ortadan kaldırmaktadır. Alevîlerin cem evlerinin ibadethane olarak tanınmamasının önünde 174. Madde önemli bir engel oluşturmaktadır. Sivil dinî hayatın aslî unsurları olan tarikatlar ve mezheplerin serbestçe faaliyet göstermesi engellenerek, bu yapılara ait dinî kurumların önü kesilmiştir. Bütün dinî gruplar, kendi özgün adlarıyla örgütlenebilmeli ve dinî faaliyette bulunabilmelidir. Devletleştirilen vakıf malları, aslî sahiplerine iade edilmelidir. 174. Maddenin anayasadan çıkarılması, dinî hayatın sivilleşmesinin önündeki önemli bir engeli ortadan kaldıracaktır.

Vicdani Ret Hakkı

İnsanlar, dinî veya felsefî kanaatlerinden dolayı silah altına alınmayı ve askerî görevlerde çalışmayı istemeyebilirler. İnançları ya da felsefî düşünceleri gereği askerlik yapmak istemeyen vicdanî retçiler için alternatif hizmetleri yapma imkânı oluşturulmalıdır. Avrupa Birliği üyesi birçok ülkenin anayasasında vicdanî ret hakkı, din ve vicdan özgürlüğünün bir parçası olarak zikredilmekte ve korunmaktadır. Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler arasında vicdanî ret hakkını sadece Türkiye ve Azerbaycan tanımamaktadır.

Sonuç

Din ve vicdan özgürlüğü ile ilgili bölüm hiçbir din ya da mezhebe atıfta bulunmaksızın istisnasız şekilde tüm kişilerin ve grupların, dinî ve mânevî ha-

yatını güvence altına almalıdır. Bu yazıda ifade ettiğimiz özgürlükçü ve çoğulcu anlayış çerçevesinde din ve vicdan özgürlüğü şu şekilde düzenlenebilir:

“Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, din veya inancını değiştirme özgürlüğünü veya din ve inancını, tek başına veya topluca, kamuya açık veya özel olarak öğretme, uygulama, ibadet ve uyma yoluyla açıklama serbestliğini de kapsar. Bireylerin ve grupların din, ideoloji, felsefe ve yaşam tarzları anayasal güvence altındadır. Din ve vicdan özgürlüğü ihlâl edilemez. Hiç kimse din, inanç, felsefe ve ideolojisini ifade etmeye zorlanamaz, bunlardan dolayı kınanamaz ve suçlanamaz. Hiç kimse dinî inanç, felsefî görüş ve kanaatinden dolayı toplumsal hayatta ve kamu hayatında ayrımcılığa maruz kalmaz. Dinî gruplar, devletten bağımsız olup serbest bir şekilde ibadet ve ayinlerini icra ederler. Din eğitimi ve öğretimi, bütün vatandaşların hakkıdır. Din eğitim ve öğretimi, sivil kurumlar eliyle verilir. Büyükler için din eğitimi ve öğretimi isteğe bağlıdır. Ebeveynler çocuklarına uygun gördükleri din eğitimini verebilirler. Vicdanî ret, bir hak olarak anayasal güvence altındadır. Bireyler ve gruplar, din ve vicdan özgürlüklerinin ihlâl edilmesi hallerinde Anayasa Mahkemesi'ne başvurulabilme hakkına sahiptir.”